

Kazimierz CYMERYŚ

Działania OBWE na rzecz ochrony praw człowieka – ze szczególnym uwzględnieniem praw edukacyjnych

Streszczenie

Zasadniczym segmentem europejskiego systemu ochrony praw człowieka jest Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (dalej: OBWE). Choć organizacja ta kojarzona jest w szczególności z ochroną bezpieczeństwa¹, to jednak coraz większe znaczenie odgrywa w niej ochrona praw człowieka. Niewątpliwie jednym z przejawów zwiększonego zainteresowania się sprawami demokracji i ochrony praw człowieka stało się utworzenie Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (Office of Democratic Institutions and Human Rights – ODIHR), którego siedziba znajduje się w Warszawie².

W ostatnim czasie w centrum zainteresowania wielu organizacji międzynarodowych, tj. Rady Europy, Unii Europejskiej, OBWE, jak i poszczególnych państw, pojawiają się kwestie dotyczące edukacji. Jako jedną z przyczyn wymienia się trwający od wielu lat proces przekształcania współczesnego społeczeństwa industrialnego w globalne społeczeństwo oparte na wiedzy i informacji³. Niniejszy artykuł porusza kwestię działań OBWE na rzecz ochrony praw człowieka – ze szczególnym uwzględnieniem praw edukacyjnych.

Słowa kluczowe: OBWE, ODIHR, edukacja, prawa człowieka, prawa edukacyjne.

Uwagi wprowadzające

System ochrony praw człowieka wykształcony w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie jest systemem europejskim bardziej w kontekście

¹ Zob. A. Ackermann, *The OSCE and Transnational Security Challenges*, „Security and Human Rights” 2009, Vol. 20, No. 3, s. 238–245.

² Zob. A. Horajska, *Obszary aktywności Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE w europejskim systemie ochrony praw człowieka*, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Europejski system ochrony praw człowieka. Aksjologia – instytucje – efektywność*, t. 2, Toruń 2015, s. 285.

³ Zob. L. Koba, *Edukacja w zakresie praw człowieka w Polsce*, [w:] J. Szymańczak (red.), *Wolność i odpowiedzialność*, Warszawa 2014, s. 51–54.

aksjologicznym niż w znaczeniu geograficznym, co ma swoje odbicie w jej składzie członkowskim (obejmującym Stany Zjednoczone, Kanadę oraz 5 państw azjatyckich, które uprzednio wchodziły w skład ZSRR: Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan). Integralny charakter systemu ochrony praw człowieka w OBWE jest jego znamionną cechą, gdyż obejmuje *stricte* cały katalog rzeczowy praw człowieka. Daje to możliwość podjęcia debaty nt. któregośkolwiek problemu z nim związanego. Wynika z tego, że *human dimension* ma nieograniczoną pojemność w kontekście OBWE.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie działań OBWE na rzecz ochrony praw edukacyjnych. Biorąc w szczególności pod uwagę fakt, iż edukacja dotycząca praw człowieka była jednym z zadań, jakie wyznaczyły sobie państwa w trakcie kolejnych spotkań Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, a następnie zadanie to kontynuowano właśnie w ramach OBWE.

1. Strategia „ludzkiego wymiaru” OBWE

Zasadniczy mechanizm przestrzegania przez poszczególne państwa praw jednostki wprowadzono już w KBWE na konferencji w Wiedniu w 1989 r. W tym celu zostały utworzone misje ekspertów i sprawozdawców, mające na celu nadzorowanie lub udział w rozwiązywaniu na terytorium danego państwa problemów związanych z przestrzeganiem praw człowieka⁴. Działania na rzecz ochrony praw jednostki potwierdzono następnie w 1990 r. w dokumencie kopenhaskim. Natomiast w przyjętej w dniu 19 listopada 1999 r. w Stambule *Karcie Bezpieczeństwa Europejskiego* stwierdzono, że zagrożenia dla bezpieczeństwa mogą wywodzić się zarówno z konfliktów wewnętrznych, jak i między państwami⁵. Czytamy w tym dokumencie: „Doświadczaliśmy konfliktów, często wynikających z rażącego pogwałcenia norm i zasad OBWE. Byliśmy świadkami takich okrucieństw, które uważaliśmy za należące do przeszłości. W ostatniej dekadzie stało się jasne, że każdy konflikt tego rodzaju może stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa wszystkich państw uczestniczących w OBWE” (pkt 2)⁶. Potwierdzono, że istotą kompleksowej koncepcji bezpieczeństwa OBWE jest poszanowanie praw człowieka⁷ i podstawowych swobód, demokracja i prawo-

⁴ Zob. J. Menkes, A. Prystrom, *Institutionalisation of Human Rights Protection within the CSCE System*, „Polish Quarterly of International Law” 1992, No. 1–2, s. 27–46.

⁵ Por. *Charter for European Security: OSCE Summit Istanbul, 18–19 November 1999*, OSCE, Praga 1999.

⁶ Zob. V.Y. Ghebali, *The OSCE's Istanbul Charter for European Security*, „NATO Review Brussels” 2000, Vol. 48, s. 23–26.

⁷ Zob. I. Topa, *Prawa ofiar poważnych naruszeń praw człowieka w świetle orzecznictwa regionalnych organów praw człowieka*, [w:] E. Karska (red.), *Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na system ochrony praw człowieka oraz międzynarodowe prawo karne i humanitarne*, Warszawa 2013, s. 144–165.

rządność. Zobowiązano się przeciwdziałać takim zagrożeniom bezpieczeństwa⁸, jak pogwałcenia praw człowieka i podstawowych swobód, w tym wolności myśli, sumienia, religii lub wiary, nietolerancja, agresywny nacjonalizm, rasizm, szowinizm, ksenofobia i antysemityzm⁹. Uznano, że ochrona i promocja praw osób należących do mniejszości narodowych są istotnymi czynnikami demokracji, pokoju i sprawiedliwości oraz stabilizacji wewnętrznej państw uczestniczących i pomiędzy nimi (pkt 19). Wśród wspólnych instrumentów wymieniono: rozszerzenie dialogu, operacje pokojowe, szybką reakcję, centrum operacyjne, działania o charakterze policyjnym, operacje pokojowe oraz sąd polubowny i arbitrażowy (pkt 34–47).

Z powyższych rozważań wynika, iż pod pojęciem szeroko pojmowanego bezpieczeństwa kryją się terminy związane nie tylko z prawami człowieka, ale również także dotyczące działalności instytucji demokratycznych, dyplomacji prewencyjnej, kontroli zbrojeń oraz bezpieczeństwa ekologicznego¹⁰ i ochrony środowiska. OBWE zajmuje się tworzeniem norm regulujących stosunki w układzie wertykalnym na linii państwo – obywatele oraz czuwa nad ich przestrzeganiem.

OBWE realizuje swoje cele poprzez współpracę na forum, podzieloną na trzy sfery: bezpieczeństwa, polityczno-wojskową oraz gospodarczo-ekologiczną. Zostały one ujęte w tzw. *koszyki*, w ramach których toczą się negocjacje. Koszyki podzielone są według następujących zagadnień:

- *Koszyk pierwszy / Zagadnienia bezpieczeństwa Europy* – podzielony na dwa katalogi, gdzie pierwszy obejmuje m.in.: zasady nienaruszalności granic, poszanowania praw człowieka, równouprawnienia. Drugi zawiera środki służące do budowy wzajemnego zaufania oraz kwestie dotyczące rozbrojenia. To w jego ramach państwa NATO ówczesnego Układu Warszawskiego 19 listopada 1990 r. podpisały pierwszy Układ o redukcji broni konwencjonalnej, który miał międzynarodową moc obowiązującą.
- *Koszyk drugi / Współpraca w zakresie gospodarki, nauki, techniki i ochrony środowiska* – zawiera zalecenia współpracy w dziedzinie handlu, współpracy przemysłowej, nauki i technologii oraz ochrony środowiska;
- *Koszyk trzeci / Współpraca w kwestiach humanitarnych i dziedzinach pokrewnych* – jest areną *human dimension*, za jego pomocą poruszane są tematy: kontaktów międzyludzkich, współpracy i wymiany informacji w dziedzi-

⁸ Zob. J. Stadniczeńko, *Wybrane zagadnienia dotyczące działań OBWE na rzecz pokoju w Europie*, [w:] E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), *Wojna i pokój. Wybrane zagadnienia prawo-historyczne*, Opole 2013, s. 311–318.

⁹ Por. H. Fein, *Explanations of the Origin and Evolution of Antisemitism*, [w:] H. Fein (red.), *The Persisting Questions: Sociological Perspectives and Social Context of Modern Antisemitism*, Berlin – New York 1987, s. 3.

¹⁰ Zob. M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Lublin 2000, s. 20.

nie oświaty i kultury oraz edukacji. Dotyczy także kwestii mniejszości narodowych i działań na rzecz niedyskryminacji¹¹;

- *Koszyk czwarty / Kontynuowanie procesu konferencji* – zawiera zobowiązania uczestników do kontynuowania procesu konferencji za pomocą spotkań *follow up*, mających zintensyfikować współpracę i polepszyć bezpieczeństwo¹².

W ramach KBWE/OBWE stworzono regionalny system międzynarodowej ochrony praw człowieka¹³. Instrumentarium implementacyjne tego systemu można podzielić na dwie części: ogólną i wyspecjalizowaną. Pierwsza spełnia funkcje generalne, a druga ograniczona jest wyłącznie do ludzkiego wymiaru.

Do pierwszej z nich należy zaliczyć organy OBWE takie jak:

- Rada OBWE, działająca na szczeblach: ministrów spraw zagranicznych, Wysokich Przedstawicieli, ambasadorów i stałych przedstawicieli przy OBWE w Wiedniu;
- Urzędujący Przewodniczący OBWE (o kadencji rocznej, każdorazowo minister Spraw Zagranicznych kraju przewodzącego Organizacji; ma on obowiązek podejmowania szybkich i efektywnych działań oraz informowania Stałej Rady o łamaniu standardów OBWE w sferze praw człowieka), który – wspierany przez swego poprzednika oraz sukcesora – może działać w formule *trójki*;
- Zgromadzenie Parlamentarne OBWE¹⁴.
Wyróżnia się zwykle sześć poniższych instrumentów wyspecjalizowanych:
 - konferencje przeglądowe, które odbywają się co dwa lata;
 - Spotkania Implementacyjne ekspertów (co dwa lata, na przemian z konferencją przeglądową);
 - wiedeński mechanizm ludzkiego wymiaru, który – po okresie początkowej intensywności – jest teraz rzadko wykorzystywany przez państwa;
 - Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, które powinno: służyć monitorowaniu realizacji omawianych zobowiązań; stanowić *clearing house* informacji działalności operacyjnej w ramach ludzkiego wymiaru; wspierać wysiłki OBWE w sferze ludzkiego wymiaru oraz wzmacniać instytucje demokratyczne. Współpracuje ono szeroko z organizacjami międzynarodowymi (zwłaszcza Radą Europy) oraz pozarządowymi;
- Urząd Wysokiego Komisarza ds. Mniejszości, którego zadaniem jest wczesne wykrywanie napięć (zwłaszcza tych, które mogą się przerodzić w szerszy konflikt) i dążenie do ich neutralizacji metodami dyplomatycznymi;

¹¹ Zob. J. Menkes, „III koszyk” KBWE – na drodze do równości praw w Europie, „Roczniki Nauk Społecznych KUL” 1994–1995, t. XXII–XXIII, z. 1, s. 69–85.

¹² M.in. OSCE (źródło: www.osce.org), Obszary działalności OBWE (źródło: www.msz.gov.pl).

¹³ Zob. J. Menkes, A. Prystrom, *Instytucjonalizacja ochrony praw człowieka w ramach KBWE*, „Sprawy Międzynarodowe” 1992, nr 7–12, s. 41.

¹⁴ Zob. B. Habegger, *Democratic Control of the OSCE: the role of the Parliamentary Assembly*, „Helsinki Monitor” 2006, Vol. 17, No. 2, s. 133–143.

— misje ekspertów, które z czasem dzielono według charakteru na: *fact finding* (np. misja w Albanii w 1991 r.), *preventive diplomacy*, *conflict prevention* i *crisis management* (które uznawano za istotną przewagę OBWE nad innymi organizacjami). Powołano dotąd kilkanaście takich misji¹⁵.

System OBWE¹⁶ obejmuje swoim zasięgiem obszar euroatlantycki – od USA po kraje Azji Środkowej, a więc państwa, które nigdy nie znajdują się w Radzie Europy i nie będą objęte jej konwencjami. Istotną cechą OBWE jest jego integralny charakter; zawiera on pełny katalog praw człowieka. Jest to zarazem system oparty na mechanizmach politycznych. Przedstawione mechanizmy są pozbawione „gorsetów” organizacyjno-prawnych, stąd dają możliwość szybkiej reakcji. Powinna ona być tym łatwiejsza, bowiem OBWE łączy państwa o zbliżonej kulturze i podobnym sposobie myślenia, powiązane licznymi relacjami¹⁷. Jest to niewątpliwie system oryginalny i wartościowy z punktu widzenia praw człowieka.

Należy podkreślić, że wszystkie państwa UE są członkami i uczestnikami procesu KBWE/OBWE. Proces ten wywarł duży wpływ na rozwój ochrony praw człowieka¹⁸. Podstawowe normy, o które walczyły Wspólnoty i ich członkowie, wywodziły się z ich tradycji konstytucyjnych¹⁹. Państwa te wypracowały i realizują przyjmowane w tym systemie postanowienia. Jeśli dokumenty te są nieformalnymi porozumieniami, to czy tworzą wspólną tradycję konstytucyjną? Na pewno tak, i to niezależnie od mocy wiążącej tych instrumentów. Pewnym potwierdzeniem może tu być art. 11 TUE mówiący o poszanowaniu zasad Aktu Końcowego KBWE i Karty paryskiej.

2. Rola instytucji OBWE w zakresie ochrony praw człowieka

Europejski system ochrony praw człowieka ukształtował się w wyniku dość żywiołowego procesu²⁰. Początkowo miał być oparty na mechanizmach ochronnych przygotowanych w ramach Rady Europy²¹ (zwłaszcza na Europejskiej

¹⁵ Zob. J. Sozański, *Prawa człowieka w systemach prawnych Wspólnot i Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 194.

¹⁶ Zob. R. Kupiecki, *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, „Przegląd Powszechny” 1996, s. 82–94.

¹⁷ Zob. S. Rynkiewicz, *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] M. Perkowski (red.), *Integracja europejska. Wprowadzenie*, Warszawa 2002, s. 483–495.

¹⁸ Por. *From CSCE to OSCE: a Timeline*, OSCE, Prague 2005.

¹⁹ Zob. H. Ognik, *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] S. Parzymies (red.), *Europejskie struktury współpracy. Informator*, Warszawa 1995, s. 71–84.

²⁰ Szerzej: A. Moravcsik, *The Origins of Human Rights Regimes: Democratic Delegation in Postwar Europe*, „International Organization” 2000, No. 2, s. 217–252.

²¹ Zob. G. Michałowska, *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 11–47.

Konwencji Praw Człowieka i jej systemie kontrolnym). Z czasem jednak EWG, Wspólnoty Europejskie i wreszcie Unia Europejska zaczęły coraz intensywniej wchodzić w obszar praw człowieka, co przełamało faktyczny monopol Rady Europy w tej dziedzinie²². Ta dwutorowość, pomimo podejmowanych wysiłków, nigdy jednak nie została poddana procesowi jurysdykcji i dublowania kompetencji pomiędzy tymi organizacjami. UE, choć dostrzega wiodącą rolę Rady Europy w tym zakresie, nie zamierza ograniczać swych działań z tego powodu, że w owym obszarze aktywna jest Rada Europy. Z kolei Rada Europy, jako organizacja starsza, nie widzi potrzeby ograniczania swego obszaru działania w tym zakresie – wychodząc z założenia, że to ona powinna być głównym ogniwem systemu ochronnego.

Konkurencja tych dwóch organizacji, która nasiliła się zwłaszcza po utworzeniu Agencji Praw Podstawowych UE (*Fundamenta Rights Agency*, FRA)²³, wiąże się z koniecznością postrzegania także roli OBWE. Choć logika KBWE wiązała się z istotą świata podzielonego w warunkach zimnej wojny i niewątpliwie organizacja ta wniosła szczególny wkład (m.in. poprzez trzeci koszyk) do pobudzenia dążeń w zakresie ochrony praw człowieka w Europie Środkowej i Wschodniej, to jednak z chwilą zakończenia zimnej wojny – gdy uzasadnienia powołania tej organizacji uległy poważnej modyfikacji – OBWE nie przestała być aktywna²⁴. Szereg inicjatyw, nawiązujących do wymiaru ludzkiego, zorientowanych jest właśnie na ochronę praw człowieka.

Jednym z przejawów zwiększonego zainteresowania się sprawami demokracji i ochrony praw człowieka stało się utworzenie Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka²⁵, którego siedziba znajduje się w Warszawie.

Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR) ma wpływ na ochronę praw człowieka na kontynencie europejskim. W sferze jego zainteresowania leżą zagadnienia praw człowieka oraz procesy demokratyzacji – realizuje około stu tzw. projektów demokratyzacyjnych w różnych państwach OBWE, których celem jest wzmocnienie społeczeństwa obywatelskiego jako

²² Zob. szerzej: K. Spryszak, *Uniwersalne standardy ochrony praw człowieka a Karta Praw Podstawowych*, [w:] A. Preisner (red.), *Czy istnieje uniwersalny standard praw człowieka? Kulturowe i cywilizacyjne uwarunkowania statusu jednostki*, „Zeszyty Luksemburskie” 2012, nr 3, s. 255–268. Zob. F. Jasiński, *Nabycie mocy prawnie wiążącej przez Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej – refleksje teoretyczne*, „Przegląd Prawa Europejskiego” 2003, nr 1, s. 6.

²³ Szerzej: J. Jaskiernia, *Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, „Państwo i Prawo” 2008, z. 4, s. 3–17.

²⁴ Zob. A.D. Rotfeld, *Czy OBWE ma przyszłość*, [w:] G. Michałowska (red.), *Integracja europejska. Instytucje – polityka – prawo. Księga pamiątkowa dla uczczenia 65-lecia Profesora Stanisława Parzymiesa*, Warszawa 2003, s. 419–432.

²⁵ Zob. szerzej: M. Kraśkiewicz, *Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE w europejskim systemie ochrony praw człowieka*, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, t. 3, Warszawa 2013, s. 330–339.

istotnego czynnika ustanowienia stabilnego, demokratycznego społeczeństwa²⁶. W ten sposób znacząco przyczynia się do utrwalenia stabilizacji i rozwoju gospodarczego. Istotną rolę odgrywa również prowadzona przez ODIHR obserwacja wyborów w państwach należących do OBWE²⁷.

W minionym okresie instytucja ta przeszła gruntowną restrukturyzację. Dziś jest czołową instytucją służącą do monitorowania wyborów. OBWE/ODIHR odgrywa w tym przypadku szczególną rolę. Jej działania w czasie misji obserwacyjnej wyborów, pomimo tego, że są zależne od sytuacji panującej w danym kraju, odnoszą się do konkretnych kwestii dotyczących praw człowieka. Należy przypomnieć, iż zasada poszanowania praw człowieka była obecna już na początku funkcjonowania tej organizacji²⁸. W 2003 r. w ODIHR został utworzony Departament Praw Człowieka. Uwaga ODIHR koncentruje się również na każdym etapie zwalczania terroryzmu pod kątem ochrony praw człowieka, począwszy od zapobiegania i ścigania po dochodzenie i karanie²⁹.

Szczególne znaczenie miał Dokument Helsiński *Wyzwania Czasu Przemian* z 10 lipca 1992 r. Na jego podstawie postanowiono powołać Instytucję Komisarza KBWE ds. Mniejszości Narodowych (dalej: Wysoki Komisarz OBWE ds. Mniejszości Narodowych, ang. *OSCE High Commissioner on National Minorities*)³⁰.

Zdaniem K. Drzewickiego³¹, do powołania w ramach KBWE/OBWE Urzędu Wysokiego Komisarza sprzyjające okazały się trzy fundamentalne koncepcje, na których zasadza się jego mandat. Pierwszą jest tzw. wszechstronne podejście do bezpieczeństwa. Koncepcja ta nie jest li tylko teoretyczną zasadą, ale podejściem programowym mającym przełożenie na skonkretyzowane działania i projekty całej Organizacji. Drugim czynnikiem sprzyjającym stało się nadanie wysokiej rangi zapobieganiu napięciom na obszarze OBWE. Trzecim z kolei czynnikiem sprzyjającym było włączenie tzw. trzeciego koszyka, określanego póź-

²⁶ Zob. J. Bryła, *System regulacji sporów międzynarodowych w ramach OBWE*, [w:] W. Molendowski (red.), *Spory i konflikty międzynarodowe. Aspekty prawne i polityczne*, Wrocław 2000, s. 121.

²⁷ Zob. szerzej: K. Spryszak, *Międzynarodowe obserwowanie wyborów jako instrument ochrony praw i wolności człowieka w systemie aksjologicznym OBWE*, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Efektywność mechanizmów ochrony praw człowieka Rady Europy, Unii Europejskiej i OBWE*, Toruń 2012, s. 679–694.

²⁸ Por. A. Jaskiernia, *Przekaz medialny wyborów parlamentarnych 2007 r. w Polsce w świetle analiz misji obserwacyjnej OBWE*, [w:] D. Waniek (red.), *Wybory 2007 i media – krajobraz po „IV” RP*, Warszawa 2009, s. 195.

²⁹ Zob. *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community – Policing Approach*, OSCE, ODIHR, Vienna 2014, s. 48–56.

³⁰ Zob. D.J. Galbreath, J. McEvoy, *European Organizations and Minority Rights in Europe: on Transforming the Securitization Dynamic*, „Security Dialogue” 2012, Vol. 43, No. 3, s. 267–284.

³¹ K. Drzewicki, *Zalecenia tematyczne Wysokiego Komisarza OBWE do spraw Mniejszości Narodowych*, [w:] R.M. Czarny, K. Spryszak (red.), *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012, s. 625.

niej jako „wymiar ludzki” (*human dimension*), wśród standardów którego znalazły się nade wszystko zasady demokracji, rządów prawa i praw człowieka, włącznie z prawami osób należących do mniejszości narodowych³².

Wysoki Komisarz wybierany jest na wniosek Komitetu Wysokich Przedstawicieli (na zasadzie konsensusu) na okres trzech lat z możliwością jednej reelekcji. Urząd ten, mimo rozległej autonomii, jest tzw. instytucją OBWE, bez której zresztą trudno byłoby Komisarzowi osiągnąć w pełni skutecznie cele wyznaczone w jego mandacie.

Działając pod egidą Komitetu Wysokich Przedstawicieli, Wysoki Komisarz ma prawo do „wczesnego ostrzegania” i „wczesnego reagowania”³³. Działania swe zobowiązany jest prowadzić poufnie i niezależnie od stron bezpośrednio zaangażowanych w konflikt.

W ramach „wczesnego ostrzegania” Wysoki Komisarz zbiera informacje dotyczące kwestii mniejszości oraz ocenia rolę stron konfliktu, charakter i skalę napięć oraz, w miarę możliwości, potencjalne konsekwencje dla pokoju i stabilności w regionie OBWE³⁴. W celu wykonania swych zadań może składać wizyty w danym państwie oraz omawiać zaistniałe problemy ze stronami konfliktu³⁵. Ma jednak zakaz kontaktowania się i przyjmowania informacji od osób lub organizacji, które stosują lub publicznie tolerują terroryzm bądź przemoc. Jeżeli uzna, że istnieje uzasadnione ryzyko wybuchu konfliktu zagrażającego bezpieczeństwu i stabilności pokoju w regionie OBWE, może wystosować „wczesne ostrzeżenie”³⁶, które Urzędujący Przewodniczący przesyła natychmiast do Komitetu Wysokich Przedstawicieli.

Każda misja Wysokiego Komisarza kończy się złożeniem przez niego Urzędującemu Przewodniczącemu sprawozdania końcowego, zawierającego m.in. informacje o efektach jego poczynań i wnioski. W ramach „wczesnego reagowania” Wysoki Komisarz może wnioskować o udzielenie mu upoważnienia do nawiązania, w ramach posiadanego przezeń mandatu, dalszych kontaktów i przeprowadzenia ściślejszych konsultacji z zainteresowanymi stronami w celu poszukiwania możliwych rozwiązań zaistniałego problemu. Ta forma działań Wysokiego Komisarza jest bardziej aktywna od poprzedniej.

³² Zob. E. Godlewska, *Ochrona mniejszości narodowych w ramach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – działalność Wysokiego Komisarza OBWE ds. Mniejszości Narodowych*, [w:] B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski (red.), *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Holdy*, Warszawa 2011, s. 587–596.

³³ Zob. M. van der Stoep, *Zapobieganie konfliktom w sytuacjach związanych z kwestiami mniejszości narodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1998, nr 3, s. 61.

³⁴ Zob. M. Malicka, *Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie*, Wrocław 2004, s. 64.

³⁵ Szerzej: J. Jackson-Preece, *The High Commissioner on National Minorities as a Normative Actor*, „Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe” 2013, Vol. 12, No. 3, s. 77–82.

³⁶ Zob. C. Skutsch, *Encyclopedia of the World's Minorities*, New York, 2013, s. 936.

Jednym z priorytetów OBWE jest wolność mediów. W 1997 r. została powołana do życia Instytucja Przedstawiciela OBWE ds. Wolności Mediów (*Representative on Freedom of the Media*)³⁷. Pierwszym Przedstawicielem był niemiecki polityk Freimut Duve, który urząd piastował do 2003 r. Kolejnym, do 2010 r., Miklós Haraszti, węgierski pisarz, dziennikarz, profesor akademicki, prawnik zajmujący się prawami człowieka. Obecnie funkcję Przedstawiciela OBWE ds. Wolności Mediów pełni Dunja Mijatonic z Bośni i Hercegowiny³⁸, ekspert z zakresu regulacji prawa medialnego. Kadencja Przedstawiciela wynosi 3 lata. Główna siedziba Przedstawiciela mieści się w Wiedniu.

Przedstawiciel OBWE ds. Wolności Mediów jest najmłodszą instytucją OBWE, zajmuje się kontrolą oraz przestrzeganiem międzynarodowych standardów w zakresie wolności środków masowego przekazu w państwach przynależących do Organizacji³⁹. W związku z tym podstawowym zadaniem Przedstawiciela ds. Wolności Mediów jest udzielanie pomocy niezależnym mediom. W tym celu współpracuje on ze wszystkimi krajami wchodzącymi w skład wspólnoty. Interesuje się każdą sytuacją będącą przejawem nietolerancji, rasizmu, nacjonalizmu bądź agresji ze strony państw – członków OBWE.

Zaangażowanie Przedstawiciela może przybierać różne formy, począwszy od interwencji za kulisami („cicha dyplomacja”⁴⁰) lub poprzez bezpośrednie kontakty z Ministrami Spraw Zagranicznych państw członkowskich w celu wyjaśnienia niepokojących wydarzeń, związanych między innymi z nadużywaniem przez władze przepisów o zniesławieniu, wprowadzeniem zmian w ustawodawstwie dotyczącym mediów, niezgodnych ze standardami demokratycznymi. Ponadto pozostaje on w bezpośrednim kontakcie z przewodniczącym OBWE oraz Stałą Radą, której składa okresowe sprawozdania ze swej działalności.

Przedstawiciel ds. Wolności Mediów uświadamia władzom państw, iż media nie są ich prywatną własnością, a dziennikarze mają prawo do kontroli osób publicznych, które zostały wybrane przez społeczeństwo do jego reprezentacji. Przemoc wobec dziennikarzy jest równoznaczna ze stosowaniem jej przeciwko społeczeństwu i demokracji⁴¹.

³⁷ *Mandate of the OSCE Representation on Freedom of the Media*, Permanent Council Decision No. 193, Organization for Security and Co-operation in Europe, 5 November 1997.

³⁸ Decision No. 1/13, Extension of the Mandate of the OSCE Representative on Freedom of the Media, Organization for Security and Co-operation in Europe Ministerial Council, MC.DEC/1/13, 6 March 2013.

³⁹ A. Florczak, *Organizacje regionalne o charakterze ogólnym*, [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, Wrocław 2009, s. 136.

⁴⁰ Zob. The Representative on Freedom of the Media, *Why Free Media Matters – OSCE*, OSCE 2012, źródło: <http://www.osce.org/fom/31230?download=true> [dostęp: 27.12.2016].

⁴¹ Zob. A. Kruk, *Aksjologia wolności mediów w świetle prac Przedstawiciela OBWE do spraw Wolności Mediów*, „Humanities and Social Sciences” 2015, nr 22, s. 25–36.

3. Ochrona praw edukacyjnych w systemie aksjologicznym OBWE

Edukacja w aspekcie praw człowieka rozumiana jest jako nauczanie, różnego rodzaju szkolenia oraz informacje mające na celu budowanie wspólnej kultury praw człowieka. Wszechstronna edukacja w aspekcie praw człowieka dostarcza nie tylko wiedzy na temat tychże praw i mechanizmów ich ochrony, lecz wyposaża też w umiejętności niezbędne w życiu codziennym, aby móc to czynić. Edukacja na rzecz społeczeństwa demokratycznego skupia się na praktycznych umiejętnościach i działaniach mających pomóc młodzieży i dorosłym w aktywnym uczestnictwie w życiu demokratycznym, w korzystaniu z praw człowieka i wykonywaniu obowiązków. Edukacja dla wzajemnego szacunku i zrozumienia podkreśla godność, szacunek dla innych i służy poprawie relacji między ludźmi o różnych tradycjach kulturowych.

Zdaniem OBWE poszanowanie praw człowieka jest zasadą stanowiącą uniwersalną wartość, mającą istotne znaczenie dla wszystkich społeczności na całym obszarze organizacji⁴². Nauczyciele, pracujący zarówno w szkółnictwie, jak i poza nim, odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu zachowań i postaw ludzi, z którymi pracują w społeczeństwie.

OBWE, we współpracy z Radą Europy, Biurem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Praw Człowieka oraz Organizacją Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO), opracowało szereg narzędzi stanowiących zbiór dobrych praktyk w celu promowania różnorodności i wzajemnego zrozumienia w szkołach⁴³. Wprowadziło tym samym pojęcie „edukacji praw człowieka”.

Według OBWE kluczowym elementem edukacji związanej z prawami człowieka jest przekazywanie określonej wiedzy teoretycznej na temat praw człowieka dotyczącej m.in. historii i ochrony krajowych i międzynarodowych standardów, a także, a może nawet przede wszystkim, kształtowanie postaw tolerancji, szacunku i solidarności z innymi ludźmi, rozwijanie indywidualnej świadomości na temat znaczenia i sposobów, w jakie prawa człowieka mogą być wykorzystane w społecznej i politycznej rzeczywistości. Edukacja w zakresie praw człowieka jest zarówno nauką o prawach człowieka, jak i na rzecz praw człowieka. Z analizy opracowań ODIHR wynika, iż wiedza o prawach człowieka nie zawsze pociąga za sobą szacunek dla idei praw człowieka, nie gwarantuje wcale, że będą one przestrzegane. Za wiedzą powinny podążać postawy, wierzenia, zachowania, normy i uregulowania prawne. Edukacja w zakresie praw człowieka widziana jest jako podstawowe narzędzie do budowania kultury, które szanuje prawa człowieka, a także zapobiega ich naruszaniu. Jej podstawowym celem jest

⁴² OSCE Commitments Relating to Human Rights Education and Training, OSCE, 24 March 1999.

⁴³ Zob. *Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice*, OSCE/ODIHR, Council of Europe, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights 2009, s. 15–34.

budowanie społeczeństwa, w którym godność człowieka, będąca źródłem jego praw, stanowi wartość najwyższą. Zadaniem edukacji w zakresie praw człowieka jest promowanie świadomości i zrozumienia owych praw, rozwijanie umiejętności rozpoznawania sytuacji ich łamania, ale także rozwijanie kompetencji ich promowania i stawiania w obronie tychże praw.

OBWE/ODIHR podejmuje działania edukacyjne, koncentrując się na analizie konkretnych naruszeń praw człowieka. Istotne przepisy możemy odnaleźć w Akcie końcowym z Helsinek, które następnie zostały powtórzone w Dokumentie Kopenhaskim, Dokumentie Moskiewskim oraz Karcie Bezpieczeństwa Europejskiego. Kluczowy dokument stanowi decyzja Rady Ministerialnej OBWE o promocji edukacji praw człowieka i szkoleniach w obszarze OBWE, zgodnie z którą zadaniem ODIHR jest rozwój tego kompendium⁴⁴. Jako jeden przykładów działalności w sferze edukacyjnej możemy przywołać sfinansowanie wydania angielskiej wersji książki *Dlaczego należy uczyć o Holokauście?* Dotyczy ona historii trudnej, związanej z życiem i zagładą Żydów i Romów⁴⁵.

W 2007 r. ODIHR opracowało przewodnik dla nauczycieli na temat antysemityzmu. Jest to zestaw wytycznych dla nauczycieli i innych pedagogów, którzy czują potrzebę zajęcia się zagadnieniem dotyczącym współczesnego antysemityzmu. Dokument ten stanowi ogólny przegląd przejawów współczesnego antysemityzmu, jak również zasad edukacyjnych i strategii rozwiązywania tego złożonego i trudnego problemu.

Według OBWE/ODIHR od końca 1990 r. duża liczba brutalnych incydentów o podłożu antysemitycznym odnotowana została na osobach pochodzenia żydowskiego. Z kolei z raportu OBWE/ODIHR za rok 2006 na temat przestępstw z nienawiści wynika, że liczba ataków na szkoły żydowskie wzrosła w wielu krajach, podczas gdy uczniowie żydowscy stali się ofiarami ataków, prześladowań i wielu z nich zostało rannych w drodze do szkoły. W raporcie czytamy, iż nauczyciele informują, że określenie „Żyd” stało się popularne wśród młodzieży. W tym kontekście konflikt na Bliskim Wschodzie jest często używany jako uzasadnienie dla wyrażania antysemityzmu w samym centrum społeczeństwa⁴⁶.

W 2013 r. OBWE zorganizowało w Warszawie spotkanie ekspertów poświęcone edukacji na rzecz zwalczania antysemityzmu. Jednym z celów organizacji takiego forum była wymiana poglądów na temat dobrych praktyk i wyzwań w dziedzinie edukacji w zakresie zwalczania antysemityzmu w celu opracowania materiałów dydaktycznych na temat antysemityzmu⁴⁷.

⁴⁴ OSCE Ministerial Council Decision No. 11/05 Promotion of Human Rights Education and Training in the OSCE Area, Ljubljana 2005, MC(13) Journal No. 2, Agenda item 8.

⁴⁵ J. Ambrosewicz-Jacobs, *Wstęp*, [w:] J. Ambrosewicz-Jacobs, L. Hońdo (red.), *Dlaczego należy uczyć o Holokauście?*, Kraków 2005, s. 7.

⁴⁶ Zob. *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses*, OSCE/ODIHR Annual Report for 2006, s. 5.

⁴⁷ Zob. *Expert Meeting on Education to Combat Anti-Semitism: Summary Report Warsaw*, OSCE/ODIHR, Warsaw 7–8 May 2013, źródło: www.osce.org/odihr/105254 [dostęp: 27.12.2016].

ODIHR działa również na rzecz dostępu mniejszości do edukacji. W 2009 r. Rada Ministerialna OBWE zdecydowała o tym, że ODIHR będzie pomagać państwom członkowskim OBWE w ułatwianiu romskim dzieciom dostępu do edukacji. Postanowiono zwiększyć zaangażowanie na rzecz poprawy sytuacji Romów na terenie państw należących do organizacji. Decyzja jest potwierdzeniem zobowiązań przyjętych w 2003 r. na rzecz uczestniczenia Romów w życiu społecznym jako pełnoprawnych obywateli oraz podejmowania działań na rzecz walki z wszelkimi przejawami ich dyskryminacji⁴⁸.

W 2010 r. ODIHR opublikowało materiały dydaktyczne do walki z antysemityzmem⁴⁹. Z kolei w roku 2011 ODIHR wydało wytyczne dla nauczycieli dotyczące zwalczania nietolerancji i dyskryminacji wobec muzułmanów. Szczególną uwagę skupiono na problemie nękania studentów muzułmańskich. Zgodnie z tym sformułowano szereg wytycznych mających na celu eliminację tego negatywnego zjawiska.

W 2012 r. ODIHR opublikowało wytyczne na temat edukacji o prawach człowieka dla urzędników organów ścigania. Zostały one przygotowane na podstawie szerokich konsultacji z udziałem instruktorów policyjnych, krajowych instytucji praw człowieka oraz osób odpowiedzialnych za tworzenie programów dla funkcjonariuszy organów ścigania⁵⁰.

Funkcje edukacyjne pełni także upublicznianie raportów z monitoringu wyborów. Należy także wyraźnie podkreślić, że w ramach KBWE/OBWE podejmowano wiele działań edukacyjnych kierowanych do urzędników i funkcjonariuszy publicznych w poszczególnych państwach członkowskich (rzadziej adresatami działań byli zwykli obywatele). OBWE/ODIHR tworzy wytyczne dla określonych adresatów, np. pracowników służby zdrowia⁵¹, organów ścigania⁵², czy też skierowane do obrońców praw człowieka⁵³. Funkcje edukacyjne pełni także upublicznianie raportów z monitoringu wyborów.

Uwagi końcowe

Zasadniczą rolę w zapewnieniu praw człowieka, a zwłaszcza praw edukacyjnych, odgrywa współpraca OBWE z innymi organizacjami. Główne cele tej

⁴⁸ Zob. *ODIHR stawia na edukację*, źródło: www.romowie.com/old/modules.php?name=News&file=article&sid=335 [dostęp: 27.12.2016].

⁴⁹ Zob. *Teaching materials to combat anti-semitism*, OSCE/ODIHR 2010, źródło: www.osce.org/odihr/73714 [dostęp: 27.12.2016].

⁵⁰ *Guidelines on Human Rights Education. For Law Enforcement Officials*, OSCE/ODIHR 2012, źródło: www.osce.org/odihr/93968 [dostęp: 27.12.2016].

⁵¹ Zob. *Guidelines on Human Rights Education for Health Workers*, OSCE/ODIHR, Warszawa 2013, s. 11–23.

⁵² Zob. *Guidelines Human Rights Education for Law Enforcement Officials*, OSCE, ODIHR, Warszawa 2012, s. 23–28.

⁵³ *Guidelines on Human Rights Education for Human Rights Activists*, OSCE/ODIHR, Warszawa 2013, s. 24–35.

współpracy skupione są na wymianie doświadczeń i określeniu wspólnych problemów. OBWE prowadzi współpracę z innymi instytucjami, starając się identyfikować przykłady synergii, unikać powielania działań i podejmować działania uzupełniające tam, gdzie zwiększają one wartość prac organizacji. Służy to również zapewnieniu spójności standardów i efektywności rezultatów.

Rola OBWE będzie zasadnicza tak długo, jak prawa w obszarach jego zainteresowania będą łamane. Historia i praktyka potwierdzają jednak, iż tak samo jak przybywa nowych form zagrożeń związanych z terroryzmem, tak też zwiększa się liczba zagrożeń w innych obszarach demokracji i tych dotyczących ochrony praw człowieka. Dlatego można prognozować, że aktywność OBWE będzie koncentrowała się nie tylko na przeciwdziałaniu negatywnym zjawiskom w sferze demokracji i ochrony praw człowieka, ale będzie także obejmować nowe obszary, jakie przyniesie rozwój cywilizacyjny.

Bibliografia

Literatura

- Ackermann A., *The OSCE and Transnational Security Challenges*, „Security and Human Rights” 2009, Vol. 20, No. 3.
- Ambrosewicz-Jacobs J., *Wstęp*, [w:] J. Ambrosewicz-Jacobs, L. Hońdo (red.), *Dlaczego należy uczyć o Holokauście?*, Kraków 2005.
- Bryła J., *System regulacji sporów międzynarodowych w ramach OBWE*, [w:] W. Kolondowski (red.), *Spory i konflikty międzynarodowe. Aspekty prawne i polityczne*, Wrocław 2000.
- Drzewicki K., *Zalecenia tematyczne Wysokiego Komisarza OBWE do spraw Mniejszości Narodowych*, [w:] R.M. Czarny, K. Spryszak (red.), *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Teoria i filozofia państwa i prawa oraz aksjologia demokracji i ochrony praw człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, Toruń 2012.
- Fein H., *Explanations of the Origin and Evolution of Antisemitism*, [w:] H. Fein (red.), *The Perishing Questions: Sociological Perspectives and Social Context of Modern Antisemitism*, Berlin and New York 1987.
- Florczak A., *Organizacje regionalne o charakterze ogólnym*, [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, Wrocław 2009.
- Galbreath D.J., McEvoy J., *European Organizations and Minority Rights in Europe: on Transforming the Securitization Dynamic*, „Security Dialogue” 2012, Vol. 43, No. 3.
- Ghebali Y.V., *The OSCE's Istanbul Charter for European Security*, „NATO Review Brussels” 2000, Vol. 48.

- Godlewska E., *Ochrona mniejszości narodowych w ramach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – działalność Wysokiego Komisarza OBWE ds. Mniejszości Narodowych*, [w:] B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski (red.), *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, Warszawa 2011.
- Habegger B., *Democratic Control of the OSCE: the role of the Parliamentary Assembly*, „Helsinki Monitor” 2006, Vol. 17, No. 2.
- Horajska A., *Obszary aktywności Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE w europejskim systemie ochrony praw człowieka*, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Europejski system ochrony praw człowieka. Aksjologia-instytucje- efektywność*, t. 2, Toruń 2015.
- Jackson-Preece J., *The High Commissioner on National Minorities as a Normative Actor*, „Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe” 2013, Vol. 12, No. 3.
- Jasiński F., *Nabycie mocy prawnie wiążącej przez Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej – refleksje teoretyczne*, „Przegląd Prawa Europejskiego” 2003, nr 1.
- Jaskiernia A., *Przekaz medialny wyborów parlamentarnych 2007 r. w Polsce w świetle analiz misji obserwacyjnej OBWE*, [w:] D. Waniek (red.), *Wybory 2007 i media – krajobraz po „IV” RP*, Warszawa 2009.
- Jaskiernia J., *Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, „Państwo i Prawo” 2008, z. 4.
- Koba L., *Edukacja w zakresie praw człowieka w Polsce*, [w:] J. Szymańczak (red.), *Wolność i odpowiedzialność*, Warszawa 2014.
- Kraśkiewicz M., *Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE w europejskim systemie ochrony praw człowieka*, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, t. 3, Warszawa 2013.
- Kruk A., *Aksjologia wolności mediów w świetle prac Przedstawiciela OBWE do spraw Wolności Mediów*, „Humanities and Social Sciences” 2015, nr 22.
- Kupiecki R., *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, „Przegląd Powszechny” 1996.
- Malicka M., *Ochrona mniejszości narodowych – standardy międzynarodowe i rozwiązania polskie*, Wrocław 2004.
- Menkes J., „III koszyk” KBWE – na drodze do równości praw w Europie, „Roczniki Nauk Społecznych KUL” 1994–1995, z. 1.
- Menkes J., Prystrom A., *Institutionalization of Human Rights Protection within the CSCE System*, „Polish Quarterly of International Law” 1992, No. 1–2.
- Menkes J., Prystrom A., *Instytucjonalizacja ochrony praw człowieka w ramach KBWE*, „Sprawy Międzynarodowe” 1992, nr 7–12.
- Michałowska G., *Ochrona praw człowieka w Radzie Europy i w Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.

- Moravcsik A., *The Origins of Human Rights Regimes: Democratic Delegation in Postwar Europe*, „International Organization” 2000, No. 2.
- Ognik H., *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] S. Parzymies (red.), *Europejskie struktury współpracy. Informator*, Warszawa 1995.
- Pietraś M., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie. Studium politologiczne*, Lublin 2000.
- Rotfeld A.D., *Czy OBWE ma przyszłość*, [w:] G. Michałowska (red.), *Integracja europejska. Instytucje – polityka – prawo. Księga pamiątkowa dla uczczenia 65-lecia Profesora Stanisława Parzymiesa*, Warszawa 2003.
- Rynkiewicz S., *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] M. Perkowski (red.), *Integracja europejska. Wprowadzenie*, Warszawa 2002.
- Skutsch C., *Encyclopedia of the World's Minorities*, New York 2013.
- Sozański J., *Prawa człowieka w systemach prawnych Wspólnot i Unii Europejskiej*, Warszawa 2008.
- Spryszak K., *Międzynarodowe obserwowanie wyborów jako instrument ochrony praw i wolności człowieka w systemie aksjologicznym OBWE*, [w:] J. Jaskiernia (red.), *Efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka. Efektywność mechanizmów ochrony praw człowieka Rady Europy, Unii Europejskiej i OBWE*, Toruń 2012.
- Spryszak K., *Uniwersalne standardy ochrony praw człowieka a Karta Praw Podstawowych*, [w:] A. Preisner (red.), *Czy istnieje uniwersalny standard praw człowieka? Kulturowe i cywilizacyjne uwarunkowania statusu jednostki*, „Zeszyty Luksemburskie” 2012, nr 3.
- Stadniczeńko J., *Wybrane zagadnienia dotyczące działań OBWE na rzecz pokoju w Europie*, [w:] E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), *Wojna i pokój. Wybrane zagadnienia prawo-historyczne*, Opole 2013.
- Topa I., *Prawa ofiar poważnych naruszeń praw człowieka w świetle orzecznictwa regionalnych organów praw człowieka*, [w:] E. Karska (red.), *Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na system ochrony praw człowieka oraz międzynarodowe prawo karne i humanitarne*, Warszawa 2013.
- van der Stoep M., *Zapobieganie konfliktom w sytuacjach związanych z kwestiami mniejszości narodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1998, nr 3.

Dokumenty

- Decision No. 1/13, Extension of the Mandate of the OSCE Representative on Freedom of the Media, Organization for Security and Co-operation in Europe Ministerial Council, MC. DEC/1/13, 6 March 2013.
- Expert Meeting on Education to Combat Anti-Semitism: Summary Report Warsaw*, OSCE/ODIHR, Warsaw 7–8 May 2013, źródło: www.osce.org/odihr/105254 [dostęp: 27.12.2016].
- From CSCE to OSCE: a Timeline*, OSCE, Prague 2005.

Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice, OSCE/ODIHR, Council of Europe, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights 2009, s. 15–34.

Mandate of the OSCE Representation on Freedom of the Media, Permanent Council Decision No. 193, Organization for Security and Co-operation in Europe, 5 November 1997.

OSCE Commitments Relating to Human Rights Education and Training, OSCE, 24 March 1999.

OSCE Ministerial Council Decision No. 11/05 Promotion of Human Rights Education and Training in the OSCE Area, Ljubljana 2005, MC(13) Journal No. 2, Agenda item 8.

Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community – Policing Approach, OSCE, ODIHR, Vienna 2014, s. 48–56.

The Representative on Freedom of the Media, *Why Free Media Matters – OSCE*, OSCE 2012, źródło: <http://www.osce.org/fom/31230?download=true> [dostęp: 27.12.2016].

Inne

Guidelines Human Rights Education for Law Enforcement Officials, OSCE, ODIHR, Warszawa 2012.

Guidelines on Human Rights Education for Human Rights Activists, OSCE/ODIHR, Warszawa 2013.

ODIHR stawia na edukację, źródło: www.romowie.com/old/modules.php?name=News&file=article&sid=335 [dostęp: 27.12.2016].

Teaching materials to combat anti-semitism, OSCE/ODIHR 2010, źródło: www.osce.org/odihr/73714 [dostęp: 27.12.2016].

The OSCE's efforts to protect human rights with particular emphasis on the rights of education

Summary

Respect for human rights is a universal value and principle important for all communities throughout the OSCE. Educators, whether in schools or in particular professions play a central role in shaping the behaviour and attitudes of the people with whom they work in society. OSCE/ODIHR has developed a number of resources to promote respect for diversity and mutual understanding in schools, and to assist educators working in a range of professions in training their colleagues to understand and defend human rights and to encourage societies based on the respect for human rights.

Human rights education has been defined as education and information aimed at building a universal culture of human rights. A comprehensive education in human rights not only provides knowledge about human rights and the mechanisms that protect them, but also imparts the skills needed to promote, defend and apply human rights in daily life. Education for democratic citizenship focuses on educational practices and activities designed to help young people and adults to play an active part in democratic life and exercise their rights and responsibilities in society. Education for mutual respect and understanding highlights self-respect, respect for others, and improvement of relationship between people of differing cultural traditions.

Keywords: OSCE, ODIHR, education, human rights, rights education.